

LIČNOST I PONAŠANJE MALOLJETNIH POČINITELJA KAZNENIH

DJELA

mr.sc. Ina Stašević, dipl. soc. radnik
Medicinski fakultet, Sveučilište u Splitu

Daša Poredoš
Ured za socijalnu skrb, Pakrac

SAŽETAK

Životne okolnosti odlučujuće utječu na ličnost i njen razvoj. Ličnost koja je u razvoju ne može se, zbog biopsiholoških osobina, suprostaviti konstruktivnim rješenjima već događaji ili životne okolnosti interferiraju s njegovim razvojem utječući na formiranje mlade ličnosti. U istraživanju je obuhvaćen uzorak od 174 maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Ispitanici su podijeljeni u tri dobne skupine: prvu čine djeca do 14 godina života (49 ispitanika), drugu maloljetnici u dobi od 14 do 18 godina (64 ispitanika), te treću mlađi punoljetnici u dobi od 18 do 21 godinu (61 ispitanik). Za prikupljanje podataka korišteni su upitnici o općim podacima ispitanika te o oblicima poremećaja u ponašanju. U obradi podataka primijenjene su neparametrijske statističke metode (deskripcija učestalosti, analiza značajnosti razlike). U radu su opisani čimbenici koji imaju određeni značaj na razvoj ličnosti djece i mladeži. Opisana je dinamika ličnosti i ponašanje počinitelja kaznenih djela kao i oblici poremećaja u ponašanju. Među poremećajima u ponašanju utvrđene su značajne razlike za skitnju i agresivnost i to tako da su ovi oblici poremećaja najčešći kod najmlađe dobne skupine.

Ključne riječi: maloljetni delinkventi, ličnost, poremećaji ponašanja

UVOD

U izučavanju karakteristika ličnosti i ponašanja maloljetnika treba imati na umu da se radi o osobama koje su u tjelesnom, duševnom i društvenom razvoju, te da se ne radi o "ljudima u malom" (Bastašić Z, 1995.). Promatrajući vremenski tijek ova tri segmenta razvoja neke ličnosti, može se uopćeno istaći da najprije završava fizički razvoj, slijedi ga psihički, dok socijalni razvoj može biti najsporiji. Ovaj se životni period u sociološkom smislu definira kao stadij u kojem čovjek više nije u ulozi djeteta, a još nema potpuno ni ulogu odraslog čovjeka. Mladi su u prijelaznom stadiju iz socijalnog položaja djeteta u socijalni položaj odrasloga. To je razdoblje velikih tenzija u kojem se napušta djetinjstvo da bi se stekla zrelost i nov socijalni položaj. Stoga kriminologija mora voditi računa o svim aspektima ličnosti mladog čovjeka, o svim njegovim biopsihičkim i fizičkim obilježjima, ali u okviru socijalnih realiteta koji sami po sebi znatno determiniraju proces sazrijevanja. Smatra se da u našem podneblju djetinjstvo završava s jedanaestom godinom života, predpubertetska faza proteže se od jedanaeste do trinaeste godine kod djevojčica a od dvanaeste do četrnaeste godine kod dječaka. Pubertet kod djevojaka traje od trinaeste do šesnaeste, a kod dječaka od četrnaeste do osamnaeste godine života. No time je završeno samo biološko dozrijevanje. Stoga kriminologija mora voditi računa o svim aspektima razvoja mladog čovjeka u određenom društvenom okruženju.

Maloljetnici nisu biološki, socijalno i psihološki zrele osobe tako da ove karakteristike imaju odraza i na oblike kriminalnog ponašanja.

To je doba brzih i snažnih bioloških i psiholoških promjena, a povezano je i s vremenom mijenjanja društvenog statusa u obitelji, školi i društvu uopće. U ovom periodu fizička snaga doseže svoj vrhunac. Upravo zbog višeznačno neizgrađene ličnosti maloljetnici su posebno podložni raznovrsnim utjecajima koji mogu razvoj i ponašanje usmjeriti u asocijalnom i antisocijalnom smjeru. Zbog toga maloljetnici imaju umanjenu pravnu i moralnu odgovornost.

Zbog čega su neki maloljetnici skloni delinkvenciji pokušali su razjasniti brojni istraživači. Općenito se smatra da osobe slabije inteligencije ne mogu shvatiti nedopuštenost nekih postupaka i nedoličnost pobuda koje ih na to navode. Na osnovu toga govori se o različitim razinama inteligencije kod delinkvenata i nedelinkvenata. Prema ranijoj koncepciji neki istraživači su smatrali da maloljetni delinkventi pokazuju nešto nižu razinu inteligencije od nedelinkventa. Međutim, usporede li se rezultati maloljetnih počinitelja imovinskih delikata s prosječnim rezultatima uzorka populacije u Hrvatskoj, nije moguće utvrditi značajnu razliku u nivou inteligencije (Butorac K, Mikšaj-Todorović Lj, 1993.). Stoga se zaključuje da nije dokazana povezanost između nižeg nivoa inteligencije i sklonosti delinkventnom ponašanju (Singer M, Mikšaj-Todorović Lj, 1992.). S druge se, pak, strane smatra da emocionalna nezrelost i napetost imaju utjecaja na delinkventno ponašanje djece i maloljetnika. Emocionalna obilježja povezana s kriminalnim ponašanjem proistječu iz emocionalne nestabilnosti, razdražljivosti i uznemirenosti kao posljedice odbačenosti, inferiornosti, potištenosti, ljubomore i slično. Osobe čiju ličnost karakteriziraju takve osobine teže se prilagođavaju društvenim prilikama i procesima pa često dolazi do konflikata, a naposljetku i do kriminalne djelatnosti.

Kao kriminogeni čimbenik smatra se i mentalni poremećaj pri kome se maloljetnici povlače u sebe i stvaraju svoj unutarnji svijet izvan realnosti. Posebno mjesto u etiologiji maloljetničke delinkvencije zauzimaju predpubertalne i pubertalne krize koje još pripadaju normalnim psihičkim pojavama, a mogu doći u koincidenciju s faktorima okoline. Potreba za samostalnošću, pronalaženje identiteta, želja za moći, moralne krize i dr. Svaki od ovih elemenata može biti jače izražen lošim roditeljskim odgojem, druženjem s asocijalnim osobama, i kontaktom s delinkventnim oblicima ponašanja. Istraživanja naših autora ukazuju na to da bi se mogla prihvatiti pretpostavka o specifičnosti strukture ličnosti maloljetnih delinkvenata koja je karakterizirana povišenom napetošću i agresivnim ponašanjem uz smanjenu sposobnost kontrole takvog ponašanja. Odrastanjem dolazi do stabilizacije ovih čimbenika, čime je određen nivo socijalne integracije (Ajduković M, 2000.).

ISPITANICI I METODE RADA

Ispitanici su djeca i mladež počinitelji kaznenih djela kojima je izrečena neka sankcija ili je kazneni postupak pred vijećem prema njima obustavljen, ali samo iz razloga primjene načela svrhovitosti. Zakonom o sudovima za mladež definiran je pojam maloljetnika kao osobe koja je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršila 14, a nije navršila 18 godina života (u radu ova skupina je označena: 14 – 18) (Zakon o sudovima za mladež, 1997.).

Mlađim punoljetnikom smatra se osoba koja je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života (skupina označena kao: 18 – 21). Osobe koje nisu navršile 14 godina, u smislu navedenog Zakona, smatraju se djecom (skupina označena kao: do 14).

Stoga su svi ispitanici, njih 174, razvrstani u tri temeljne dobne skupine. Prvu dobnu skupinu čine djeca do 14 godina života, drugu dobnu skupinu maloljetnici od 14 do 18 godina, a treću mlađi punoljetnici, dakle, osobe od 18 do 21 godinu. Ispitivanjem su obuhvaćene one osobe kojima su izrečene određene zakonske sankcije (osim upućivanja u odgojni zavod, posebnu odgojnu ustanovu te maloljetnički zatvor). Odabir ispitanika unutar pojedine skupine vršen je metodom sistematskog uzorka u centrima za socijalnu skrb. Sistematski uzorak prikupljen je tako da je socijalna dokumentacija (SOD) ispitanika složena abecednim redom po dobnim skupinama, te je prvi ispitanik iz svake skupine odabran slučajno. Nakon toga uziman je svaki drugi sve dok nisu formirane pojedine dobne skupine.

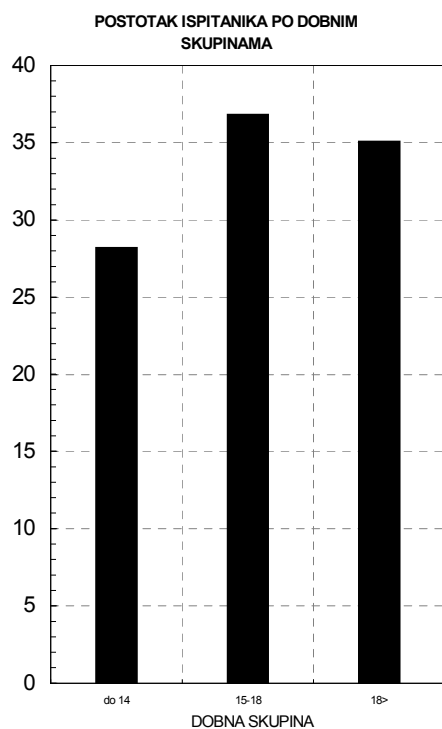
U istraživanju je korišten upitnik o općim podacima maloljetnih počinitelja kaznenih djela (upitnik 1), kojima je temelj bio identifikacija i razvrstavanje ispitanika u jednu od dobnih skupina. Slijedi upitnik o manifestacijama poremećaja u ponašanju ispitanika (upitnik 2). Kao izvor podataka korištena je socijalna dokumentacija temeljem koje se odgovaralo na pitanja iz upitnika.

U obradi prikupljenih podataka i analizi rezultata korištene su neparametrijske statističke metode (Petz B, 1997.) i to deskripcija učestalosti (%) i analiza značajnosti razlika učestalosti pomoću hi-kvadrat testa (χ^2).

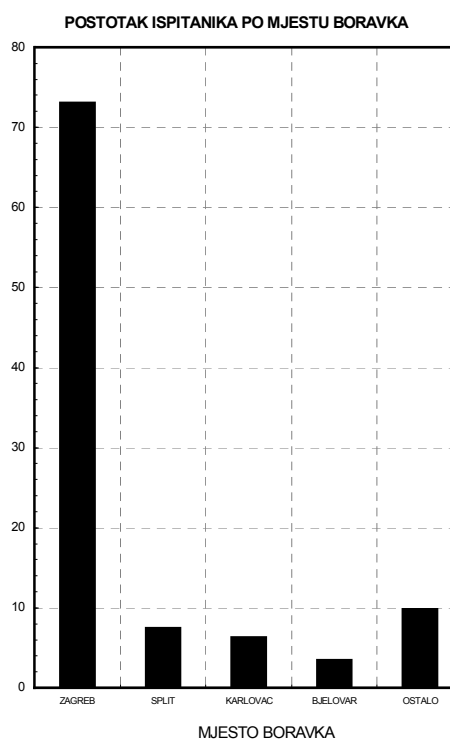
REZULTATI

Cjelokupni uzorak obuhvaća ukupno 174 ispitanika. Sukladno Zakonu o sudovima za mladež prvu skupinu čine djeca u dobi do 14 godina života. U toj skupini nalazi se 49 ispitanika. Drugu dobnu skupinu čine maloljetnici u dobi od 14 do 18 godina života. U toj skupini nalazi se 64 ispitanika. Treću dobnu skupinu čine mlađe punoljetne osobe u dobi od 18 do 21 godinu života. U toj dobnoj skupini nalazi se 61 ispitanik. Najveći broj ispitanika, tj. Djece i maloljetnika iz urbanih sredina, počinitelja kaznenih djela, obuhvaćen je sa područja grada Zagreba (73,0%), potom Splita (7,5%), Karlovca (6,3%), Bjelovara (3,4%) te drugih gradova Hrvatske (9,8%). Ovi podaci prikazani su grafički na graf. 1 i 2.

Graf. 1. Postotak ispitanika po dobnim skupinama

Graf. 2. Postotak ispitanika prema mjestu boravka

Značajna karakteristika u poremećajima ponašanja je bježanje od školskih obveza. Agresivno ponašanje jedno je od pokazatelja asocijalnog ponašanja čovjeka. Među čimbenicima koji mogu potencirati asocijalno ponašanje, a svakako su odraz narušenog socijalnog integriteta mlade osobe, nalazi se uživanje određenih stimulativnih sredstava, odnosno tvari prema kojima se razvija ovisnost. Zastupljenost pojedinog poremećaja u ponašanju prikazana je na tablici 1.

Tablica 1. Učestalost poremećaja u ponašanju cjelokupnog uzorka ispitanika

VRSTA POREMEĆAJA	%
Bježanje iz škole	55,2
Agresivno ponašanje u školi	31,0
Agresivno ponašanje na javnom mjestu	29,5
Uživanje marihuane ili hašiša	27,6
Agresivno ponašanje u obitelji	23,6
Bježanje od kuće	23,0
Skitnja	22,4
Konzumiranje alkohola	16,7
Snifanje	4,6
Uživanje heroina	4,0
Tabletomanija	1,7
Nešto drugo (pušenje cigareta, enureza i dr.)	10,3

Oblici poremećaja u ponašanju po dobnim skupinama prikazani su u tablici 2.

Tablica 2. Oblici poremećaja u ponašanju po dobnim skupinama

POREMEĆAJ	>14 god.	14-18	18-21	X²	d_f	p
Bježanje iz škole	30	38	28	3,30	2	0,192
Bježanje od kuće	16	9	15	5,55	2	0,062
Skitnja	19	10	10	10,51	2	0,005
Agresivnost na javnom mjestu	21	17	13	6,92	2	0,031
Agresivnost u školi	27	16	11	19,16	2	0,000
Agresivnost u obitelji	9	17	15	1,08	2	0,579
Enureza	3	5	1	2,55	2	0,279
Konzumiranje alkohola	13	6	10	5,88	2	0,052
Snifanje	3	4	1	1,87	2	0,391
Tabletomanija	2	1	0	2,68	2	0,260
Uživanje marihuane	3	20	25	17,21	2	0,000
Uživanje heroina	0	1	6	8,39	2	0,015
Nešto drugo	7	8	3	3,07	2	0,214

Kod svih ispitanika evidentirani su brojni poremećaji u ponašanju. Kao najučestaliji evidentirani su skitnja, agresivno ponašanje na javnom mjestu, agresivno ponašanje u školi, uživanje marihuane te uživanje heroina. Pri tome je uživanje opijata najučestalije među mlađim punoljetnim osobama. Zanimljivo je da su skitnja i agresivno ponašanje najučestaliji među najmlađima.

RASPRAVA

Poremećaji u ponašanju djece i maloljetnika nerijetko se najprije uočavaju u školi u vidu neispunjavanja školskih obveza, bježanja i napuštanja škole, nedisciplini i agresivnosti prema drugima u školskoj sredini. U analiziranim slučajevima utvrđeno je da je većina maloljetnika bježala iz škole. Većina njih reagira neadekvatno, agresivno, kako u školi tako i na javnim mjestima. Asocijalno ponašanje potencira i uživanje određenih stimulansa koji su prisutni kod ispitanika. Može se zaključiti da je većina maloljetnika, osim odgojno i edukativno zapuštena.

Među oblicima poremećaja u ponašanju ističe se bježanje od školskih obveza (55,2%) kao najčešći oblik neprilagođenog ponašanja, dok je bježanje od kuće (23,0%) i skitnja (22,4%) nešto rjeđe prisutna. Značajna karakteristika asocijalnog ponašanja ispitanika je agresivnost. Ona je usmjerena na agresiju u školi (31,0%), agresiju na javnom mjestu (29,5%) i agresiju u obitelji (23,6%). Ovi rezultati poklapaju se s podacima drugih koji su utvrdili da je agresivnost kod adolescenata čest poremećaj u ponašanju (Farrell AD, i sur., 2000.; Griffin KW, i sur., 2000.), posebice kod onih koji nisu pod nadzorom roditelja (Frannery DJ, i sur., 1999.).

Slijedeći statistički značajan poremećaj u ponašanju pokazuju ispitanici u pogledu konzumiranja raznovrsnih opijatnih sredstava. Čak 27,6% ispitanika uživa marihuanu ili hašiš, dok je konzumiranje heroina srećom znatno rjeđe (4,0%). U ovu skupinu poremećaja u ponašanju može se uvrstiti konzumiranje alkohola (16,7%), snifanje različitih sredstava (4,6%) i tabletomanija (1,7%). U nas je narkomanija u izrazitom porastu, čemu pogoduju brojne nevolje koje su zahvatile zemlje u tranziciji. Povećava se i asortiman droga. Prema podacima Sakomana broj srednjoškolaca koji su osamdesetih godina imali poteškoća zbog uzimanja droge iznosio je u gradskim sredinama oko 5%, u nekim se gradovima penjao i na 15%, a broj novo otkrivenih ovisnika o heroinu kretao se prosječno oko 200 slučajeva godišnje (Sakoman S, 1991.).

Od svih analiziranih oblika poremećaja u ponašanju po dobnim skupinama utvrđena je statistički značajna razlika za pojedini oblik. Značajne razlike utvrđene su za skitnju i to tako da je ovaj oblik poremećaja u ponašanju najčešći kod najmlađe dobne skupine. Zanimljiva je činjenica da je agresivno ponašanje kod najmlađe dobne skupine također najzastupljeniji oblik poremećenog ponašanja. U funkciji dobi značajno raste učestalost uživanja opijatnih sredstava, tako da je u najstarijoj dobnoj skupini najučestalije konzumiranje pojedinog sredstva.

Iz rezultata je vidljivo da se poremećaji u ponašanju mogu uočiti već u ranoj životnoj dobi. U otkrivanju asocijalnog ponašanja značajnu ulogu imaju obitelj i škola, koje mogu vrlo rano detektirati devijacije u ponašanju maloljetnika. Stoga naponi u ranom otkrivanju i prevenciji maloljetničke delinkvencije moraju biti usmjereni na ove društvene institucije. U cilju pružanja adekvatne pomoći i podrške nužno je upoznati čimbenike koji su pridonijeli pojavi asocijalnog ponašanj, kako bi se osigurao utjecaj na odgoj, razvijanje cjelokupne ličnosti te konstruktivno suočavanje s nepovoljnim

okolnostima odrastanja. Da bi se preveniralo kasnija asocijalna ponašanja potrebna je emocionalna briga i toplina roditelja, otvorena komunikacija, te razvoj odgovarajućih normi i vrijednosti kako roditelja tako i svih koji sudjeluju u radu s djecom.

LITERATURA

Ajduković M. u: Bašić J, Janković J. Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanja djece i mladeži. Zagreb; 2000, str. 47-62.

Bastašić Z. Pubertet i adolescencija. Zagreb: Školska knjiga; 1995.

Butorac K, Mikšaj-Todorović Lj. Neka obilježja nasilničkog kriminaliteta mladih u RH. Policija i sigurnost 1993; 2: 3-4.

Farrell AD, Kung EM, White KS, Valois RF. The structure of self-reported aggression, drug use, and delinquent behaviors during early adolescence. J Clin Child Psychol 2000;29:282-92.

Frannery DJ, Williams LL, Vazsonyi AT. Who are they and what are they doing? Delinquent behavior, substance use, and early adolescents after-school time. Am J Orthopsychiatry 1999;69:247-53.

Griffin KW, Botvin GJ, Scheier LM, Diaz T, Miller NL. Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: moderating effects of family structure and gender. Psychol Addict Behav 2000;14:174-84.

Petz B. Osnovne statističke metode za nematematičare. Jastrebarsko:Naklada Slap; 1997, str. 249-69.

Sakoman S. U: Klain E, ur. Ratna psihologija i psihijatrija. Zagreb:GSSRH; 1991, str.

Singer M, Mikšaj-Todorović Lj. Delinkvencija mladih. Zagreb: Globus; 1992.

Zakon o sudovima za mladež 1997.

Upitnik 1

UPITNIK O OPĆIM PODACIMA MALOLJETNIH POČINITELJA KAZNENIH DJELA

Matični broj:

Centar za socijalnu skrb:

Datum anketiranja:

Opći podaci o anketiranom

Skupina : 1. Do 14 godina; 2. 15 do 18 godina; 3. 19 do 21 godina

Spol: 1. muško 2. Žensko

Redoslijed rođenja _____

Nacionalnost ili etnička pripadnost: 1. Hrvat, 2. Srbin, 3. Musliman, 4. Rom,

5. Albanac, 6. Druga (_____)

Škola: 1. Osnovna, 2. Srednja, 3. Ne pohađa školu

Razred: _____

Upitnik 2

UPITNIK O MANIFESTACIJAMA POREMEĆAJA U PONAŠANJU MALOLJETNOG DELINKVENTA

Evidentirani poremećaji u ponašanju	DA	NE
bježanje iz škole	1	2
bježanje od kuće	1	2
skitnja	1	2
agresivno ponašanje na javnom mjestu	1	2
agresivno ponašanje u školi	1	2
agresivno ponašanje u obitelji	1	2
enureza	1	2
konzumiranje alkohola	1	2
snifanje	1	2
tabletomanija	1	2
uživanje marihuane ili hašiša	1	2
uživanje heroina, LSD i sl.	1	2
nešto drugo, što _____	1	2
nema podataka, nepoznato	1	2